

Јорданка Галева
Насловен доцент,
Правен Факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
dance.galeva@gmail.com

УДК.321(497.7:494)
316.723-021.463(497.7:494)

МОДЕЛИ НА ПОЛИТИЧКО УРЕДУВАЊЕ И МУЛТИКУЛТУРАЛНИ АСПЕКТИ ВО ШВАЈЦАРСКОТО И МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО

Апстракт

Предмет на анализа на овој труд се швајцарското и македонското општество и уставните уредувања во однос на политичкиот систем и прашањата поврзани со мултикултуралноста. Целта на истражувањето е да се увидат концептуалните разлики во однос на политичкото уредување, конститутивниот елемент во двете држави, моделите на определување на службеноста на јазиците и политичката партиципација на јазичните/немнозински заедници. Во двете општества политичката организација и јазикот игра голема улога за развој и промоција на мултикултуралните аспекти заради што, посебен акцент е ставен на нивната анализа.

***Клучни зборови:** Швајцарија, Македонија, мултикултурализам, јазик, политички уредувања*

Abstract

The subject of this analysis paper is the Swiss and the Macedonian society and the constitutional arrangements regarding the political system as well as some issues related to the multiculturalism. The focus of the research is to see the conceptual differences in terms of political order, the constitutive element in both countries, the models for determining the linguistic access service and the political participation of linguistic/ non-majority communities. In both societies, the political organization and the language plays a major role in the development and promotion of multicultural aspects and that is why a particular emphasis is put on their analysis.

***Key words:** Switzerland, Macedonia, multiculturalism, language, political order.*

Вовед

Швајцарскиот модел на соживот и на мултикултурно општество многу често се споменува во позитивна конотација како модел за пример од кој треба да се извлечат поуки. Меѓутоа ако се направи анализа на настанувањето на швајцарската држава и политичкото уредување како и на нормативата врз која се засноваат прашањата поврзани со мултикултурноста се воочува дека истиот може да е валиден само за швајцарското општество. За цел на ова истражување ќе биде направена компаративна анализа на швајцарското и македонското општество со крајна цел да се види дали постојат заеднички нишки и дали и што би можела Македонија да научи од Швајцарија.

1. Историски осврт на државното конституирање, политичкото уредување и партиципација

1.1. Швајцарија

Швајцарија е сместена во централниот дел на Европа и се состои од 20 кантони и 6 полукантони кои претставуваат независни и суверени единици конституирани во заедничка конфедерација. Создавањето на оваа конфедерација се темели на првото сојузништво склучено помеѓу трите „шумски„ кантони Ури, Швиц и Обвалден, кои се здружуваат со цел взаимно да си помогнат и пружат отпор на надворешните насилства¹. Ваквото здружување се реализира преку обновување на вечниот сојуз и склучување на Федералниот пакт² од 1291 година. Во текот на следните столетија, на овие кантони им се придружуваат уште десет соседни, достигнувајќи бројка од вкупно 13 кантони³. Ваквиот состав на конфедерацијата ќе опстане се до француската револуција и Наполеоновите освојувања, а самиот Наполеон во 1798 година ќе ја преимени во Хелветска република како унитарна и неделива. Со Актот за Медијација од 1804 година пак, ќе биде воведено федералното уредување и територијална поделба на 19 кантони⁴. По падот на Наполеон Бонапарта, во 1815 година на најголемиот собир на големите сили на кој се

¹ Andre Vieuxseux, *The history of Switzerland; from the irruption of the barbarians to the present time*, Society for the diffusion of useful knowledge, London, 1840, p.42;

<https://books.google.mw/books?id=ZCGRCUXKvGcC&printsec=frontcover&hl=it#v=onepage&q&f=false>, Accessed 26.04.2018

² The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/federal-charter-of-1291.html>; Accessed 26.04.2018

³ Швиц, Ури, Обваледен, Луцерн, Цирих, Цуг, Берн и Гларус и последователно уште Солотурн, Фрибург, Шафхаузен, Базел и Апенцело, Andre Vieuxseux, *Ibid*, pp.60, 111

⁴ Andre Vieuxseux, *Ibid*, note 1, p. 252

прекројува мапата на Европа - Виенскиот конгрес, со новиот Федерален пакт⁵ на сега веќе 22 кантони како интегрален дел од Конфедерацијата ќе им биде признаена еднаква независност⁶. Во 1848 година пак ќе биде усвоен првиот устав со кој се конституира Швајцарската конфедерација, со заедничка монетарна и царинска унија и забрана за било какво делење или формирање на сојузи⁷. Во 1978 година со осамостојувањето на кантонот Јура и подоцна со поделбата на кантоните Базел, Апенцел и Обвалден, бројот на кантони достигнува до вкупно 26. Денес, според Номенклатурата на статистички територијални единици на ЕУ⁸, Швајцарија е составена од 7 големи региони, 26 кантони, 148 дистрикти и 2.255 општини. Терминот кантон означува автономна политичко-административна единица или конфедеративна држава. Според политичкото уредување Швајцарија е парламентарна Република со федерално уредување, кое предвидува поделба на суверенитетот помеѓу институциите на центарот и периферијата, односно на национално и кантонално ниво, па дури и на општинско. Надлежностите на федерацијата се уредени со Федерален устав, додека секој кантон за внатрешното уредување има свој сопствен устав. Конфедерацијата има надлежност во надворешната политика, се залага за добросостојбата и независноста на земјата и ги заштитува интересите на кантоните. Иако кантоните всушност се постари од самата федерација и имаат различна историја на настанување и организација, нивната сувереност е потврдена од страна на федералниот устав. На национално ниво власта е поделена на законодавна, извршна и судска власт⁹. Законодавната власт припаѓа на Народното собрание кое е составено од два дома: Долен дом или Национален совет кој го претставува народот и е составен од 200 претставници од сите кантони и Горен дом или Совет на државите кој ги претставува кантоните и е составен од 46 члена. Застапеноста во Националниот совет по кантон зависи од бројот на населението на кантонот, меѓутоа на секои 40.000 жители е загарантирано едно место во советот. Во Државното собрание без разлика на бројноста на населението, кантоните

⁵ Со Декларацијата од 20 март 1815 од страна на осумте потписнички на договорот од Париз; Giglielmo Ferrero, *Il Congresso di Vienna 1814-1815, Talleyrand e la ricostruzione d'Europa*, Vol.II, Casa editrice Corbaccio, Milano, 1999, p.345

⁶ Andre Vieuxseux, *Ibid*, note 1, p. 258

⁷ Federal Assembly-The Swiss Parliament; <https://www.parlament.ch/en/%C3%BCber-das-parlament/how-does-the-swiss-parliament-work/Rules-governing-parliamentary-procedures/federal-constitution/federal-constitution-1848> Accessed 26.04.2018;

⁸ European Commission; <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>; Accessed 03.06.2018

⁹ The Swiss Confederation; <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht.html>; Accessed 26.04.2018

испраќаат по два претставници, додека полукантоните по еден претставник. Извршната власт му припаѓа на Федералниот совет кој е составен од 7 члена избрани од страна на Народното собрание. Овие членови се шефови на седум департмани (за внатрешни работи, за надворешни работи, за правда и полиција, за одбрана, граѓанска заштита и спорт, за финансии, за економски работи, образование и истражување, за животна средина, транспорт, енергија и комуникација), кои заедно со федералната канцеларија ја сочинуваат федералната администрација. Членовите на Федералниот Совет се бираат на 4 години без ограничување на реизбор, додека Потпретседателот се бира од редовите на министрите, односно седумте члена на Советот, според ротирачки систем со времетраење на функцијата од една година. Претседателот на Советот не претставува шеф на државата, туку за него важи правилото *primus inter pares* - прв меѓу еднаквите, со функција е да ги води сесиите на Советот и во случај на несогласувања да преземе заштитни мерки. Покрај Претседател на Советот постои и Федерална канцеларија која има за цел да го подржува и советува Федералниот Совет. Федералниот канцелар присуствува на сесиите на Советот и ги подготвува извештаите за Федералното собрание.

На кантонално ниво секој кантон поседува своја влада, парламент и судство и ужива еднакви надлежности и автономија во внатрешните работи¹⁰. Под кантонална надлежност се полицијата, здравството, средното и високото образование, како и подготовката на буџетот, уредување на политичкиот систем и даночните прашања. На општинско ниво постојат влада и парламент кои одлучуваат во областа на предучилишното и основното образование, како и за прашања поврзани со локалната инфраструктура и комуналните работи, даночни работи и енергетско снабдување.

Во однос на донесувањето на политички одлуки, она што е карактеристично за швајцарскиот случај е примената на директната демократија (народна иницијатива, факултативен и облигаторен референдум) која овозможува директно учество на граѓаните во донесување на политички одлуки, како на пример: измена или проширување на Уставот, гласање на закон од страна на народот кој е усвоен од Собранието или за приклучување на Швајцарија во некои од меѓународните организации¹¹. Во однос пак на застапеноста на сите јазични заедници во политичките органи може да се наведат неколку примери поврзани со методите за избор на пратениците од

¹⁰The Swiss Confederation;
<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/kantone.html>;
Accessed 26.04.2018

¹¹The Swiss Confederation;
<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/direkte-demokratie.html>; Accessed 26.04.2018

мешаните кантони Фрибург, Берн и Вале¹². Од кантонот Фрибург, за претставници во Долниот дом секогаш се бираат еден француски и германски претставник, иако мнозинството од населението се Французи, а Германците претставуваат малцинство. Друг пример е изборот на членовите на владата на Берн, каде на француските граѓани им се овозможува да изберат еден од седумте членови, меѓутоа тој член треба да добие мнозинство од гласовите како од Французите така и од Германците, односно од мнозинскиот дел на населението. Во Кантонот Вале пак од 5 члена, гласачите од три региона бираат три членови, додека два члена мора да бидат избрани од сите гласачи на кантонот, меѓутоа само еден член треба да биде од истиот округ, така да се обезбедува избор на еден германски член.

1. 2. Македонија

Македонската држава за прв пат како државен правен субјект и рамноправна федерална единица на Демократска Федеративна Југославија се конституира на првото заседание на АСНОМ одржано на 2 август 1944 година. Во рамките на федерацијата ќе остане до 1991 година, кога ја прогласува својата независност од Југославија и го донесува својот прв Устав¹³ во ноември истата година. Во Уставот се одредува унитарноста на државата чија територија е неделива и неотуѓива, а постојната граница неповредлива (член 3). Македонија е парламентарна демократија, чиј уставен поредок се темели на поделба на државната власт на: законодавна власт чиј носител е Собранието, извршна власт која е во надлежност на Владата (ефективна извршна власт) и на Претседателот на државата и судска власт во надлежност на Судовите. Парламентот е составен од 120 – 123 пратеници, кои се избираат според пропорционален изборен модел во 6 изборни единици на територијата на Републиката, додека 3 пратеници се избираат во една изборна единица надвор од територијата на Македонија. Владата се избира од победничката опција која го добила парламентарното мнозинство и е составена од Претседател на влада и министрите. Судската власт ја вршат судовите кои се самостојни и независни. Во однос на изборот на Претседател на државата, истиот се врши на секој 5 години во една изборна единица според мнозински модел.

¹² Миодраг Митиќ, Миодраг Митиќ, *Националне мањине, права припадника мањине и заштита територијалног интегритета државе*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998, р.81

¹³ Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22 ноември 1991, Скопје
Службен весник на РМ;
<http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>; Accessed 02.05.2018

Претседателот е самостоен државен орган, носител на извршната власт, шеф на државата, односно нејзин претставник во меѓународните односи и врховен командант на вооружените сили. Покрај овие органи постои и Комитет за односи меѓу заедниците, во рамките на Парламентот, составен од сите етнички заедници, чии членови се 7 македонци, 7 Албанци и по еден претставник од другите заедници. Овој комитет ги разгледува прашањата кои директно ги засегаат правата на заедниците.

На локално ниво, единици на локалната самоуправа се општините на чие чело стои Градоначалник и општински совет. Пропорционалниот избран модел дозволува застапеност на сите заедници во општинските совети и избор на градоначалник од редовите на најзастапената заедница во општината. Општините се самостојни во вршењето на надлежностите утврдени со Уставот и со закон, а надзорот над законитоста на нивната работа го врши Републиката. Во единиците на локалната самоуправа и во градот Скопје граѓаните непосредно, преку своите политички претставници учествуваат во одлучувањето за прашања од локално значење, а особено во областите на јавните служби, урбанизмот и руралното планирање, заштитата на околината, локалниот економски развој, локалното финансирање, комуналните дејности, културата, спортот, социјалната и детската заштита, образованието, здравствената заштита и во други области утврдени со закон. Покрај другото постојат и Комисии за односи меѓу заедниците, составени од претставници на сите етнички заедници од општината кои дискутираат прашања поврзани со културата, јазикот, симболите и др. Според Законот за територијална организација на локална самоуправа донесен во 2004 година, како резултат на одредбите од Охридскиот Рамковен договор (ОРД), првичните 123 општини беа намалени на 84 и градот Скопје, а дополнително во 2013 година со припојување на неколку мали општини кон општината Кичево, бројката на општини се намали на 80 и градот Скопје. Покрај ова, со ОРД врз кои се темелат амандманите од 2001 година, се одредува дека суверенитетот, територијалниот интегритет и унитарниот карактер на државата се неповредливи и мора да се сочуваат и дека не постојат територијални решенија за етнички прашања. За статистички и административни цели и според номенклатурата на класификација на територијални единици на ЕУ, Македонија е поделена на осум региони: скопски, североисточен, источен, југоисточен, вардарски, пелагониски, југозападен и полошки регион.

1.3. Споредба на двата модели со примери (државно конституирање и политичко уредување и партиципација)

Од гореизнесеното се увидува дека двете држави се разликуваат како во историскиот тек на државното конституирање, така и во политичкото уредување. Додека во Швајцарија постои долговековна историја на

710

здружување на различни кантони кои од секогаш делувале автономно, но сплотени во конфедерација, Македонија е млада држава конституирана во 20-тиот век, најпрвин како дел од југословенската федерација, а потоа како независна држава со унитарен карактер. Разликите се воочуваат и во однос на политичкото уредување. Во швајцарскиот модел постои дводомно собрание, додека во македонскиот систем еднодомно. Собранието на Швајцарија е составено од членови кои го претставуваат како народот така и кантоните, додека во македонскиот случај имаме политичко претставување на народот, кој покрај по идеолошка припадност, партиски е определен и по етничка припадност. Во однос на застапеноста во законодавните и извршни органи во Швајцарија по јазична припадност, не постои посебна федерална регулатива, меѓутоа на национално ниво германската јазична заедница која претставува скоро 70% од населението најмногу е застапена како во Националното собрание, така и во Државниот совет, благодарение на мнозинскиот статус како во севкупниот број на населението, така и на кантонално ниво. Меѓутоа иако оваа заедница е најмногубројна да се напомене е дека кантоните секако се грижат за обезбедување на учество и на малцинските јазични заедници во политичките органи. Во Федералниот совет пак ситуацијата е по различна. За изборот на Советот се применува консенсуалниот принцип (формулата 2 плус 2 плус 2 плус 1 од најсилните политички партии) кој овозможува учество на 7 претставници што значи дека не секој кантон има свој претставник во владата¹⁴.

Застапеноста на немнозинските заедници во политичките органи во Македонија пак е уредена на поразличен начин. После примената на мнозинскиот изборен модел и мешаниот изборен модел кои не овозможуваат застапеност на сите партиски учесници, посебно на помалите партии, со усвојување на пропорционалниот модел се загарантира константно учество на македонците, Албанците и Ромите во парламентот, додека учество на претставниците на другите заедници се овозможува преку коалиции со големите партии. Иако не постои формално правило, албанските политички претставници секогаш се дел од владата заедно со една од големите македонски коалиции. Уште од првите избори спроведени во Македонија па се до денес, победничката македонска коалиција, за формирање на влада секогаш влегува во коалиција со една од албанските партии, преку што се овозможува активно учество не само во законодавната и извршна власт туку и во другите државни, управни и административни органи. Помалите етнички заедници, како Турците, Србите, Ромите, Власите и Бошњациите, скоро секогаш влегуваат во предизборни коалиции со една од двете големи македонски партии, со што се овозможува и нивно учество во политичкиот

¹⁴ Цит: Миодраг Митиќ, р. *Ibid*, р.80

живот. Покрај ваквото учество битно е да се напомене дека она што е уникатно во македонскиот случај е темелната одредба која предвидува соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници, во органите на државната власт и во другите институции на сите нивоа. Во однос на директното учество на граѓаните во донесување на политички одлуки, она што е карактеристично за швајцарскиот модел е директната демократија, меѓутоа не постојат посебни правила за одлучување за прашања кои се однесуваат на мултикултурноста, односно мултијазичноста. Во македонскиот случај, за разлика од Швајцарија, за одредени прашања кои ги засегаат културата, употреба на јазиците, образованието, личните документи и употреба на симболи, се дискутира во мешаните Комитети и Комисии, а за усвојување на закони и одлуки поврзани со овие прашања воведен е и услов за примена на *Бадентеровото правило* кое предвидува неопходност од мнозинство од присутните пратеници, при што мора да има гласови од пратениците кои припаѓаат на заедници кои не се мнозинство во Република Македонија¹⁵.

2. Мултикултурален состав на населението и конститутивниот елемент

2.1. Швајцарија

Според последните податоци од 2018 година во Швајцарската конфедерација живеат 8.492.956 жители од кои 24,6% се странци¹⁶. Според одредбите на Федералниот устав¹⁷, Швајцарскиот народ и кантоните се оние кои ја конституираат швајцарската конфедерација и како такви се спомнуваат и во Преамбулата и во член 1 од Федералниот устав. Целта на Конфедерацијата е да ги заштити правата на народот и независноста и безбедноста на земјата и да го промовира културниот плуралитет (чл.2). Членот 18 ја гарантира слободата на јазик, членот 4 одредува дека национални признаени јазици се германскиот, францускиот, италијанскиот и ретороманскиот, додека членот 70 одредува дека службени јазици на Конфедерацијата се германскиот, францускиот и италијанскиот, додека ретороманскиот е службен јазик во

¹⁵ Се воведува со амандманот 10 со кој се заменува членот 69 од Уставот на РМ.

¹⁶ Според последните податоци (26.06 2018 година), од истражувањето кое опфаќа граѓани со постојано и непостојано живеалиште, од вкупно 8.492.956 жители, 6.360.306 се швајцарци, 2.132.650 се странци а 73.634 немаат постојано живеалиште. The Swiss Confederation;

<https://www.bfs.admin.ch/bfs/it/home/statistiche/popolazione.gnpdetail.2018-0273.html>; Accessed 05.05.2018

¹⁷ Федерален Устав на Швајцарската Конфедерација; The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19995395/index.html#a74>; Accessed 26.04.2018

комуникација со оној кој го зборува. Според пописот од 2000¹⁸ година, од жителите со постојано живеалиште 63,7% се изјаснило дека германскиот јазик е нивен прв јазик (на кој размислуваат и сметаат дека го знаат најдобро), 20,4% се изјасниле за францускиот јазик, 6,5% за италијански јазик, 0,5% за реторомански јазик и 9% за други јазици кои не се национални јазици. Во однос пак на швајцарското население со постојано живеалиште состојбата покажува дека 72,5% односно 3/4 од швајцарската популација го употребуваат германскиот јазик, 21% или 1/5 од швајцарското население го употребува францускиот јазик, 4,3% италијанскиот јазик, 0,6% ретороманскиот јазик и 1,6% употребуваат друг јазик. Кантоните се оние кои ги одредуваат своите службени јазици, а за да се гарантира јазичниот мир, се почитува традиционалниот јазичен состав на регионот и се земаат во предвид автохтоните јазични малцинства. Конфедерацијата промовира разбирање и взаемна размена помеѓу јазичните заедници и ги подржува плуријазичните кантони во извршување на своите посебни задачи и подржува преземање на мерки кои се однесуваат на промоција и зачувување на ретороманскиот и италијанскиот јазик во Кантоните Граубинден и Тичино. Во членот 62 и 63 се уредува прашањето за образованието. Училишниот сектор е под надлежност на кантоните, додека високото образование е под надлежност на Конфедерацијата која го уредува прашањето за федералните политехнички универзитети и може да основа и води и други универзитетски и академски институции, ги подржува кантоналните универзитетски школи и може да подржува отворање на други академски институти. Конфедерацијата и кантоните соработуваат во координација на образованието, склучуваат спогодби и даваат надлежности на заеднички органи. Во однос на прашањето за културата членот 69 одредува дека конфедерацијата може да подржува културни активности од национален интерес, дека во спроведување на своите задачи води сметака за културниот и јазичен плуралитет, меѓутоа овој сектор е под надлежност на кантоните. Слободата на вера е загарантирана со членот 15 од Уставот од 1999 година, според кој секој има право слободно да ја избере сопствената религија и да пристапи кон одредена религиозна заедница. Членот 72 пак, одредува дека односот Држава - Црква е во надлежност на кантоните и изрично се одредува забрана за градење на минариња. Статистичките податоци покажуваат дека 38% од населението во Швајцарија се католици, 26% протестанти, 5,7% припаѓаат на други христијански вери (православни, лутерни, англикани), 5% се муслимани, 1,7% припаѓаат во групата на други

¹⁸ Georges Ludi, Iwar Warlen, *Censimento federale della popolazione 2000, Paesaggio linguistico in Svizzera*, Ufficio federale di statistica, Neuchatel, april 2005; pp.7-8; The Swiss Confederation; <https://www.bfs.admin.ch/bfsstatic/dam/assets/342038/master>; Accessed 01.06.2018

евангелисти (методисти, баптисти, анабаптисти, адвентисти и др), 1,5% припадници на други религии (евреи, будисти, индуци, сиќи) и 22% се оние кои се изјасниле дека не припаѓаат на ни една религија¹⁹.

2.2. Македонија

Според последниот попис одржан во 2002 година во Република Македонија вкупниот број на населението изнесува 2.144.550 жители, кое според етничкиот состав се состои од 64,18% македонци, 25,17% албанци, 3,85% турци, 1,78% срби, 2,66% роми, 0,84% бошњаци, 0,48% власи и 1,04% припадници на други етнички групи²⁰. Во Преамбулата на Уставот на Република Македонија од 1991 година²¹ се тргнува од историското културно, духовно и државно наследство на македонскиот народ и од неговата вековна борба за национална и социјална слобода и за создавање своја држава, а посебно од државно-правните традиции на Крушевската република и историските одлуки на АСНОМ и уставно-правниот континуитет на македонската држава како суверена република во Федеративна Југославија. Манифестот на АСНОМ содржи обраќања до: *македонскиот народ, македонци и македонки, браќа арнаути, турци и власи*, слично како на оној на Крушевската Република од 1903 година каде се употребуваат термините: *браќа земјаци, мили комииши, турци, арнаути и муслимани*, повикувајќи на соживот, како браќа на оваа земја, која постои од времето на дедовците и прадедовците, и заедничка борба за ослободување на Македонија од отоманската империја. Во првиот донесен Устав во 1946 година²², во рамките на федерална Македонија, освен *македонскиот народ* се спомнуваат и *националните малцинства* (кои имаат право на слободен национален живот, право на заштита на културниот развој и користење на сопствениот јазик). Во текот на следните децении, ќе бидат донесени уште неколку уставни и тоа: Уставот од

¹⁹ Amelie de Flausergeus, *Politiche e credenze religiose e spirituali in Svizzera, Primi risultati dell'indagine sulla lingua, la religione e la cultura 2014*, Ufficio federale di statistica (UST), 2016, p.6

<https://www.bfs.admin.ch/bfs/it/home/statistiche/popolazione/rilevazioni/esrk.assetdet ail.350459.html>; Accessed 01.06.2018

²⁰ Статистички годишник на Република Македонија 2013, Државен завод за статистика на РМ; <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf>; Accessed 02.05.2018

²¹ Устав на Република Македонија од 1991 година;

²² Член 2, Устав на Народна Република Македонија од 1946, Службен весник од НРМ, бр.32 од 25 ноември 1946;

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/7199AF77C28E4E0395A947EE0F996E00.pdf>; Accessed 02.05.2018

1963 година со кој се воведува референцата *народности* - *национални малцинства* и се прошируваат нивните права во однос на застапеноста во државните органи, употребата на јазиците, развој во образованието, медиумите и друго. Потоа Уставот од 1974 година во кој се прави разлика помеѓу *народ*, *народности* и *етнички групи*, и се прецизираат и дополнуваат одредени права во однос на албанската и турската народност и правата и слободите на етничките групи²³. Во Преамбулата на овој Устав се декларира дека македонскиот народ заедно со народностите ја создаваат Социјалистичка Република Македонија како *национална држава* на македонскиот народ и на албанската и турската народност во неа²⁴. Оваа одредба претрпува измена со амандманот од 1989 година, според кој Македонија се конституира како држава на Македонскиот народ, во која се гарантира еднаквост, траен и мирен соживот со албанците, турците, ромите, власите и другите националности кои живеат во Македонија. Со донесување на Уставот од 1991 во Преамбулата се одредува дека Македонија се конституира како *национална држава* на македонскиот *народ* во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите *националности* кои живеат во Република Македонија, а со цел меѓудругото да се обезбеди мир и сожителство на македонскиот народ со националностите кои живеат во Република Македонија. Овој дел на Преамбулата беше изменет во 2001 година, со амандманот 4, со кој припадниците на малцинствата се дефинираат како *граѓани* кои живеат во границите на Македонија и се дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ и бошњачкиот народ, кои заедно со македонскиот народ ја конституираат независна и суверена Македонија.

Во рамките на граѓанските и политички права и слободи, Уставот од 1991 година обезбедува еднаквост на правата и слободите на сите граѓани на Република Македонија, независно од полот, расата, бојата на кожата, социјалното и националното потекло, како и еднаквост пред Уставот и законите (член 9). Една од темелните вредности на Уставот е изразувањето на националната припадност (член 8), додека развојот и негувањето на сопствениот идентитет и националните особености се гарантира преку правото за слободно изразување и правото на настава на сопствениот јазик во основното и средното образование, како и преку правото на припадниците на националностите да основаат институции за изразување, негување и развој на

²³ Светомир Шкарик, Споредбено и македонско уставно право, Матица, Скопје, 2004, р.399

²⁴ Светомир Шкарик, Уставно право на СФРЈ, прва книга, Македонска книга, Скопје, 1986, р.138

сопствениот идентитет и култура (член 48). Со амандманот 8, со кој се замени членот 48, терминот националности се замени со терминот *заедници*, додека со амандманот 6 се дополни алинејата 2 од членот 8 со кој се вовеле нова темелна вредност која се однесува на соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите институции на сите нивоа.

Во однос на јазикот членот 7 одредува дека македонскиот јазик и кирилско писмо е службен јазик во Република Македонија, но дека во единиците на локалната самоуправа во кои, како мнозинство живеат припадниците на националностите, во службена употреба покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, можат да се користат и јазикот и писмото на националностите на начин утврден со закон. Овој член беше заменет со амандманот 5 кој одредува дека на целата територија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговиот кирилско писмо, а друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните исто така е службен јазик покрај македонскиот јазик (за издавање на лични документи, во комуникација со министерствата, во органите на државната власт).

Во однос на верското прашање член 19 ја гарантира слободата на вероисповест и ја спомнува Македонската православна црква и други верски заедници и религиозни групи, без набројување на кои. Со точка 1 од амандманот 7 се заменува ставот 3 од членот 19 кој сега гласи: Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон. Во согласност со податоците од последниот попис од 2002 година, 64,8% од населението во Македонија се православни христијани, 33,3% се муслимани, 0,35% се католици, 0,03% се протестанти и 1,5% припадници на други верски заедници²⁵.

2.3. Споредба на двата модели (конститутивен државен елемент и службеност на јазикот)

Во швајцарскиот случај, иако во федералниот устав се сретнува терминот *Швајцарски народ*, истиот нема национално значење, туку се води од граѓанскиот принцип. Во уставот не постои етничка идентификација на населението туку само јазична. Се сретнува терминот *јазични заедници* и *автохтони јазични заедници* или *малцинства* кои се однесува на помалку застапените јазични заедници: италијанската и ретороманската. Во македонскиот случај од уставната хронологија се забележува дека македонскиот народ е носител на конститутивниот елемент и дека Македонија

²⁵ Статистички годишник на Република Македонија 2013, *Op.cit.*, note 19

е национална држава на македонскиот народ, со што се алудира на етничката припадност на населението и национално поврзување со државата. Секако дека од уставот не е занемарено и населението со друга етничка припадност кое во различни наврати е дефинирано како *народности, националности, етнички групи*, дури и со прецизирање дека македонската држава е *национална држава и на турската и албанската народност*. Со амандманите од 2001 година Уставот го промовира како граѓанскиот елемент, (граѓаните на Република Македонија) така и етничкиот елемент на припадност (народ и делови од народи), што значи дека се одредува точната етничка припадност на граѓаните на државата. Покрај ова се сретнуваат термините заедници, мнозински и немнозински заедници, кои се однесуваат на повеќезастапените односно македонскиот народ и помалку застапените односно деловите од народи.

Во однос на јазикот, швајцарскиот устав прави разлика помеѓу национални и службени јазици. Уставното одредување на национални јазици укажува кои се јазиците кои ги употребува швајцарскиот народ, па дури и за прибирање на статистички податоци не се поставува прашање *кој е вашиот мајчин јазик, туку на кој јазик се размислува и кој јазик најдобро се познава*. Со дефинирањето на службените јазици пак, се одредува кои јазици може да се употребуваат во комуникацијата во законодавните, извршните и судски федеративни органи, екстрапарламентарни комисии и за издавање на документи на федерално ниво²⁶. Во однос на образованието на мајчин јазик и изучување на другите национални јазици, во швајцарскиот случај на национално ниво е усвоена јазична стратегија за изучување на два странски јазици во основното училиште, односно на англискиот јазик и еден од националните јазици кој не е мајчин. Стратегијата е усвоена од 22 кантони од вкупно 26 и секој кантон самостојно одлучува во изборот кој од двата странски јазици ќе отпочнат да се изучуваат во трето и петто одделение²⁷.

Во македонскиот случај постои еден службен јазик како за интерна употреба така и за употреба во меѓународните односи. За употреба на друг службен јазик постои услов од 20% застапеност како на национално ниво, така

²⁶ Федерален закон за националните јазици и разбирање помеѓу јазичните заедници, во сила од 01.01.2010; The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20062545/index.html>; Accessed 26.04.2018

²⁷ Да се напомене дека во неколку наврати во Цирих, Тургау, Базел провинција, и Граубинден постоеше граѓанска иницијатива за отфрлање на изучувањето на два странски јазици во основното училиште, односно изучување на англискиот и отфрлање, заменување или поместување на изучување на јазикот во погорните одделенија на другиот конфедерален јазик. Ниедна од овие иницијативи не е изгласана позитивно.

и во единиците на локалната самоуправа²⁸. Основното образование се одвива на македонски, албански турски и српски јазик, додека ромскиот и влашкиот јазик се изучуваат како дополнителни или факултативни предмети во паралелките каде постои интерес. Освен англискиот јазик кој се изучува од прво одделение од страна на сите ученици, изучување на македонскиот јазик е обигаторен за ученици припадници на заедниците кои наставата ја остваруваат на јазик различен од македонски и отпочнува од четврто одделение. Во средните училишта покрај настава на македонски јазик, постојат училишта и паралелки каде наставата се одржува на албански и турски јазик. Во високото образование на државно ниво наставата е обезбедена на македонскиот јазик и на јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од населението, односно на албански јазик.

3. Мултикултуралноста и улогата на јазикот на локално ниво

3.1. Мултијазични кантони и кантонот Тичино во Швајцарија

Од вкупно 26 кантони, во 17 кантони како службен јазик се употребува само германскиот јазик (кој е застапен во просек од 79,3% до 93,5% во различни кантони) во 4 кантони францускиот јазик (кој е застапен во просек од 75,8% до 90% во различни кантони), во 3 кантони германскиот и францускиот јазик (во Берн: 84% се употребува германски јазик, 7,6% француски јазик; во Фрибург 29,2% германски јазик, 63,2% француски јазик; во Вале 28,4% германски јазик, 62,8% француски јазик), во 1 кантон само италијанскиот јазик (кој е зборуван од 83,1% од населението), додека 1 кантон е тријазичен, во кои службени јазици се германскиот (68,3%), италијанскиот (10,2%) е ретороманскиот јазик (14,5%)²⁹. Според статистичките податоци на истражувањето за *јазикот, религијата и културата* спроведено во 2014 година од страна на Федералната канцеларија за статистика³⁰, 39% од населението се изјасниле дека познава два јазици, 19% три јазици, 5% четири јазици, 1% пет јазици, додека остатокот од 36% употребуваат само еден јазик.

²⁸ Според овие одредби, покрај македонскиот јазик, како службени јазик се употребува и албанскиот јазик и тоа во Собранието, при комуникација со министерства, во управна и судска постапка, изборен процес, издавање на лични документи, водење на матична дејност, во радиодифузна дејност и во други области, како и јазиците на помалите заедници во општините каде се усвоени како службени

²⁹ Georges Ludi, Iwar Warlen, *Op.cit.*, note 17, p.23

³⁰ Amelie de Flaugergeus, *Pratiche linguistiche in Svizzera, Primi risultati dell'indagine sulla lingua, la religione e la cultura 2014*, Dipartimento dell'Ufficio federale di statistica, 2016, p.8;
<https://www.bfs.admin.ch/bfs/it/home/statistiche/popolazione/rilevazioni/esrk.assetdet ail.1000181.html>; Accessed 01.06.2018

3.1.1. Кантон Берн

Кантонот Берн е двојазичен кантон во кој национални и службени јазици се германскиот и францускиот јазик. Вкупното население на овој кантон изнесува 1.017.483 жители, (од кои 15,5% се странци) кои живеат во 351 општина³¹. Во Преамбулата на уставот на Берн³² се вели дека *Народот* на кантонот Берн го носи Уставот, а во првиот член дека власта е во народот. Членот 48 одредува дека кантонот и општините ја промовираат културата и културните размени и во таа насока водат сметка за потребите на сите слоеви од населението и *мултикултуралноста* на кантонот. Во членот 4 од Уставот кој е именуван „*малцинства*„, се вели: потребите на *јазичните, културните, регионалните малцинства* се земаат во предвид, и истите може да добиваат посебни придонеси. Членот 15 ја гарантира слободата на јазик, додека членот 6 одредува дека национални и службени јазици се германскиот и француски јазик и точно ги дефинира двојазичните административни региони и општини³³. Според кантоналните одредби секој граѓанин во комуникацијата со надлежните органи на територијата може да се обрати на службениот јазик кој ќе го избере, а кантонот и општините водат сметка за посебни ситуации кои произлегуваат од двојазичноста.

3.1.2. Кантон Фрибург

Кантонот Фрибург е двојазичен кантон со вкупно население од 311.914 жители (од кои 22,4% се странци) кои живеат во 136 општини³⁴. Во Преамбулата на Уставот на Кантонот Фрибург³⁵ се вели: „*ние народот* на

³¹ Canton de Berne; <http://www.be.ch/portal/fr/behoerden/gemeinden.html>; Accessed 05.06.2018

³² Устав на Кантон Берн во сила од 1 јануари 1995 година
The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19930146/index.html#fn2>; Accessed 05.06.2018

³³ Службени јазици се: француски јазик во административниот регион Бернес Јура, германски и француски јазик во административниот регион Зеланд и во Биел/Биен, германскиот јазик во другите административни региони од Зеланд. Службени јазици во општините во административниот регион на Зеланд се: германски и француски за Општините Биел/Биен и Леубрингне /Евилард, германски за останатите општини.

³⁴ Annuaire statistique du canton de Fribourg, 47 edition, Service de la statistique Sstat, декември 2017, стр.13

Etat de Fribourg; http://www.fr.ch/sstat/files/pdf96/annuaire_internet_2018.pdf; Accessed 05.06.2018

³⁵ Устав на Кантонот Фрибург; The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20042129/index.html>; Accessed 05.06.2018

кантонот Фрибург, понесени од желбата да ја живееме нашата *мултикултуралност* со взамено разбирање...,, Членот 17 ја гарантира слободата на јазик и употреба на било кој од службените јазици во комуникација со надлежните власти. Член 6 одредува дека францускиот и германскиот јазик се службени јазици и дека нивната употреба е уредена преку принцип на територијалност, дека државата и општините се грижат за традиционална територијална поделба на јазиците и ги земаат во предвид *автохтоните јазични малцинства*. Државата ги промовира односите помеѓу националните *јазични заедници*, размената, разбирањето и двојазичноста. На општинско ниво службен јазик е или францускиот или германскиот, а во општините каде постои значајно автохтоно јазично малцинство, двата јазици и францускиот и германскиот јазик може да се употребуваат како службени јазици.

3.1.3. Кантон Вале

Кантонот Вале е двојазичен кантон со вкупното население од 339.176 жители, (од кои 23% се странци) кои живеат во 141 општини³⁶. Уставот на Вале³⁷ почнува со: „Во име на семоќниот Господ,, додека во членот 1 се одредува дека суверенитетот припаѓа на народот. Членот 12 одредува дека германскиот и францускиот јазик се признаени како национални јазици и дека истите треба да имаат еднаков третман како законски, така и административно. Уставот обврзува познавање на двата службени јазици од страна на судските членови на кантонот (член 62).

3.1.4. Кантон Граубинден

Вкупното население на кантонот Граубинден изнесува 196.610 жители (од кои 18,3% се странци) кои живеат во 158 општини³⁸. Преамбулата на Уставот на Граубинден³⁹ почнува со: „Ние *народот* на Кантонот Граубинден... со намера да ја промовираме тријазичноста и различноста на културите, да ги

³⁶Canton du Valais; <https://www.vs.ch/web/acf/tableau>; Accessed 05.06.2018

³⁷ Устав на Кантон Вале во сила од 2 јуни 1907 година; The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19070006/index.html>; Accessed 05.06.2018

³⁸ Cantone di Grigioni; <https://www.gr.ch/IT/Seiten/welcome.aspx>; Accessed 05.06.2018

³⁹ Устав на Кантон Граубинден, во сила од 1 јануари 2004 година; The Swiss Confederation; <https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20032486/index.html#a9>; Accessed 05.06.2018

зачуваме како дел од историското наследство...го донесуваме Уставот“. Членот 3 од Уставот го уредува јазичното прашање одредувајќи дека три рамноправни и службени јазични во кантонот се германскиот, италијанскиот и ретороманскиот, дека се води сметка за традиционалниот јазичен состав и автохтоните јазични малцинства, дека кантонот и општините ги поддржуваат и ги преземаат неопходните мерки за заштита и промовирање на ретороманскиот и италијанскиот јазик и воедно дека се промовира разбирањето и вземната размена меѓу јазичните заедници. Општините ги утврдуваат службените јазични како и јазичните кои се употребуваат во образованието. Од 1996 година ретороманскиот јазик е парцијално службен јазик во Конфедерацијата. Членот 90 одредува дека кантонот промовира културна размена земајќи ги во предвид мултијазичноста и регионалните карактеристики.

3.1.5. Кантон Тичино

Тичино службено не е мултијазичен кантон и за разлика од другите кантони во него се употребува само италијанскиот јазик. Вкупното население на кантонот Тичино изнесува 351.946 жители (од кои 27,7% се странци) кои живеат во 130 општини, во 5 региони, односно 8 дистрикти⁴⁰. Населението на овој кантон изнесува 4,2% од вкупното население. Преамбулата на Уставот на Тичино⁴¹ почнува со: „Тичинскиот *народ*...верен на историската задача да ја интерпретира италијанската култура во Хелветската конфедерација...го донесува следниот Устав,,. Членот 1 од Уставот одредува дека Тичино е демократска република со италијанска култура и јазик. Членот 2 одредува дека суверенитетот е во универзалноста на граѓаните, додека членот 7 одредува дека никој не треба да биде привилегиран или запоставен врз основа на потекло, раса, социјална, позиција, религиско, филозофско и политичко убедување или заради здравствена состојба.

3.2. Мултикултурни општини во Македонија

Во Македонија 832.184 жители или 41,14% од вкупното население живеат на една третина од територијата во општини со мешан етнички состав. Мнозинство од населението во овие мешани општини е составено од

⁴⁰ Annuario statistico ticinese 2017, 78ma annata, Ufficio di statistica, 2017, стр.23
Repubblica _____ е _____ Cantone _____ Ticino;
https://www3.ti.ch/DFE/DR/USTAT/allegati/volume/131821annuario_2017_20170313.pdf; Accessed 07.06.2018

⁴¹ Устав на Република и Кантон Тичино, во сила од 1 јануари 1998 година; The Swiss Confederation;
<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20012210/index.htm>; Accessed 05.06.2018

припадниците на албанската заедница кои претставуваат 57,5%, додека македонците се застапени со 28,44%, припадниците на турската заедница со 5,94%, припадниците на ромската заедница со 3,53%, припадниците на српската заедница со 1,85%, припадниците на влашката заедница со 1,39% и припадниците на бошњачката заедница со 0,25%⁴². Со донесувањето на Законот за територијална организација на локалната самоуправа на РМ, кој произлезе како резултат на одредбите на ОРД, територијата беше поделена на 84 општини и градот Скопје, од кои 32 општини се со мешано етничко население. Во 16 од овие општини според територијалната поделба од 2004 година мнозинството на населението беше составено од припадниците на албанската заедница, во 2 општини од турската заедница, а во 1 општина од ромската заедница. Според Законот за употреба на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на РМ и во единиците на локалната самоуправа во 24 од овие општини и 4 од градот Скопје, покрај македонскиот јазик, како службен јазик е признаен и албанскиот јазик. Турскиот јазик како втор службен јазик се употребуваше во 4 општини, ромскиот јазик беше трет официјален јазик, заедно со македонскиот и албанскиот во 1 општина, додека српскиот јазик беше трет официјален јазик, после македонскиот и албанскиот во 1 општина. Во 2013 година бројот на општини беше намален на 80, како резултат на инкорпорирање на 4 општини во општината Кичево. Оттука бројот на мешани општини се намали на 31, од кои во 27 албанскиот јазик се употребува како службен јазик, покрај македонскиот јазик. Законска обврска за употреба на турскиот јазик е предвидена во 3 општини, но истиот е дополнително воведен како службен во 5 општини. Српскиот јазик е службен јазик во 1 општина, а е воведен уште во 1 општина. Ромскиот јазик е во службена употреба во 1 општина, а дополнително иако законски не обврзувачки заедно со српскиот е воведен уште во 1 општина. Влашкиот и Бошњачкиот јазик, иако законски не обврзувачки се воведени како службени во 1 општина секој. Оттука тоа значи дека од вкупно 31 општини, во 22 се употребува јазик од една мнозинска заедница, во 7 се употребуваат јазици од две мнозински заедници, а во две општини се употребуваат дури три јазици од мнозинските заедници⁴³. Во 8 општини пак како службени се воведени и јазиците на мнозинските заедници кои се помалку од 20% од населението во тие општини. Службеноста на јазиците различен од македонскиот подразбира негова употреба во советите, во комуникација на

⁴² Јован Близнаковски, *Локални јазични политики за мнозинските заедници, можности за поефективна имплементација*, Институт за демократија Социетас Цивилис-Скопје, Април 2014, Институт за развој на заедницата; <http://komz.mk/uploads/ljp-nemnozinski-zaednici-mkd.pdf>; Accessed 03.05.2018

⁴³ Ibid, стр.23-24

граѓаните со органите и телата, јавните претпријатија, при публикување на службени гласници, јавни известувања, пишување на табли на општински згради, патни знаци, имиња на улици и инфраструктурни објекти.

3.3. Споредба на двата модели (мултикултурноста и улогата на јазикот на локално ниво)

Во Швајцарија постои кантонална поделба со автономно управување и посебни уставни закони во секој кантон, додека во македонскиот случај постои територијална општинска поделба со локална самоуправа. Конституирањето и управувањето на кантоните се води од Уставното уредување и законски регулативи, додека во македонскиот случај општините се водат од законските регулативи. Уставот на кантоните одредува кој е народот на кантоните и најчесто го поистоветува со името на кантонот не правејќи разлика по етничка припадност. Во уставите точно се одредува кои се службени јазици на кантонално ниво, но во однос на нивната употреба не постојат строго дефинирани принципи за одредување на вториот или третиот службен јазик. Во Уставот на Берн на пример точно се определува кои општини и административни региони се двојазични, додека во уставот на Фрибург се вели дека нивната употреба е уредена преку принцип на територијалност. Од процентуалната застапеност во мешаните кантони може да се забележат различни соодноси: на пример во Берн само 7,6% од населението зборува француски наспроти 84% кое зборува германски, во останатите два двојазични кантони соодносот е скоро двоен помеѓу францускиот и германскиот јазик, додека во три јазичниот кантон најзастапен е германскиот јазик, додека италијанскиот е реторомански со помала процентуалност од 10 и околу 15%. Во кантонот Тичино иако мнозинството на населението се Италијанци, кантонот се конституира како кантон на Тичинскиот *народ* кој има задача да ја интерпретира италијанската култура во Швајцарската конфедерација итн.

Во македонскиот случај територијалната организација на локалната самоуправа спроведена во 2004 година, иако формално не се водеше од етничкиот елемент, за идниот состав на општините, во предвид беа земени и се почитуваа одредбите од Охридскиот рамковен договор за создавање на мултикултурни општини, а со цел учество на сите заедници во политичкиот живот и употреба на мајчините јазици и развој на културата на немнозинските заедници. Основните закони по кои се уредува локалната самоуправа се оние кои се однесуваат на локалната самоуправа, локални избори, територијалната организација, употреба на јазиците и други. Мешаноста на општините се определува преку процентуалната застапеност на населението што претставува и услов за употреба на службените јазици во општината и

индиректно влијае и врз застапеноста во државните политички органи. Имено за разлика од швајцарскиот случај во македонскиот постои процентуално прецизирање (најмалку 20%) како услов за употреба на втор службен јазик, како на национално така и на општинско ниво (во комуникацијата со подрачните единици на министерствата) додека за употреба на јазиците кои ги зборуваат помалку од 20% од жителите, одлучуваат органите на единицата на локалната самоуправа.

Заклучок

Од гореизнесените може да се извлечат следните заклучоци. Според етничката, јазичната и верска припадност на населението и во двата случаи се работи за мултијазично, мултикултурни и мулти религиозни општества, но согласно уставните уредувања во двата модели се забележуваат јасни разлики во поглед на неколку прашања. Првата разлика се однесува на конститутивниот елемент. Народот е оној кој ги конституира државата и кантоните во швајцарскиот случај, додека во македонскиот случај тоа се граѓаните. Терминот народ во швајцарскиот случај се поистоветува со граѓаните на истите (*Швајцарски народ, Тичнски народ, народот на кантонот Берн* итн.), додека во македонскиот случај пак Уставот поаѓа од *граѓаните* и ја прецизира етничката припадност на истите (*Македонскиот народ, делови од албанскиот народ, турскиот народ итн.*) алудирајќи на тоа дека еден дел од населението има и своја матична држава. Во швајцарскиот случај се употребуваат термините *јазични, културни, религиозни, заедници и малцинства*, но истите не се именуваат, меѓутоа ако се земе во предвид одредбата која признава четири национални јазици, се подразбира дека тоа се германската, италијанската, француската и ретороманската јазична заедница. Иако некои од овие заедници имаат свои матични држави, тие не се дефинирани како делови од народи, туку се интегрален дел на Швајцарскиот народ. Втората разлика се однесува на јазиците. Мултикултурноста во швајцарскиот модел е јасно изразена преку јазикот, како на кантонално, така и на федерално ниво, на кое покрај националните јазици се одредуваат и службените. Во швајцарскиот случај службени јазици се три, додека во македонскиот е само еден, со можност на употреба на втор службен јазик. Од наведените примери на мултијазични кантони се увидува дека не постои услов кој стриктно е поврзан со процентуалноста на населението кое зборува друг јазик различен од мнозинското, додека во македонскиот случај условот е поврзан со минимални 20%. Третата разлика се однесува на изучување на службениот јазик. Разликата се состои во тоа што еден од националните јазици во Швајцарија облигаторно се изучува како втор странски јазик, што

придонесува сите граѓани на Швајцарија да имаат познавање на два службени јазици, додека во Македонија, единствениот службен јазик-македонскиот е обигаторен за учениците кои наставата ја следат на јазик различен од македонскиот, и со тоа се стекнуваат со познавање на два јазици кои се употребувани во општеството. Четвртата разлика се однесува на улогата на јазикот во креирање на мултијазични кантони и општини. Додека во швајцарскиот случај службните јазици на кантонот се уставно одредени, во македонскиот случај службеноста на јазикот на општинско ниво се одредува во зависност од процентуалноста на етничкото население во општината. Петтата разлика се однесува на политичката организација, уредување и партиципација. Самото внатрешно уредување на законодавните и извршни органи и методите за изборот на нивните членови, како и повеќеслојната поделба во донесување на одлуките се карактеристики кои ги прави овие два модели сосема различни и влијае на нивната политичка организација. Во двата случаи постојат методи и правила за учество на немнозинските заедници во политиката, но во политичкото одлучување тоа е поизразено во македонскиот случај. Додека за одредени прашања во швајцарскиот случај постои директно вклучување на сите граѓани во донесувањето на одлуки преку методот на директна демократија, во македонскиот случај за одредени прашања (поврзани со условот за примена на бадентеровото правило), донесувањето на одлуките се условени од еден дел од заедниците, односно од немнозинските заедници. Шестата разлика се однесува на историскиот тек на државното конституирање. Создавањето на Швајцарската конфедерација никогаш не се водела од етничкиот елемент, туку од давање отпор кон надворешните агресији. Неутралноста и градењето на заеднички митови за непокорноста постојат уште од самите почетоци, и претставуваат елементи за идентификација заедно со националните митови како: *Хелвечија* - алегорична женска фигура со копје и штит (која е претставена на швајцарските монети), приказната за *Хајди, мечките на Берн* и кучето *Сан Бернердо*, *Тичинската палма*, чоколадото *Тоблероне* и кравата *Милка*, швајцарското ноже и часовниците како и многу други. Во македонскиот случај постои јасно разграничување по етничка линија и признавањето на македонскиот идентитет сеуште претставува проблем на меѓународно ниво. Она што недостасува во Македонија, а може да се примени од швајцарскиот пример е градење на заедничките митови и промоција на истите преку кои би се распознавале и со кои би се идентификувале сите граѓани на државата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Извори:

- Устав на Република Македонија од 1946 година, Службен весник на Народна Република Македонија, бр.32 од 25 ноември 1946
- Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22 ноември 1991, Скопје
- Устав на Кантон Берн во сила од 1 јануари 1995 година
- Устав на Кантонот Фрибург
- Устав на Кантон Вале во сила од 2 јуни 1907 година
- Устав на Кантон Граубинден, во сила од 1 јануари 2004 година
- Устав на Република и Кантон Тичино, во сила од 1 јануари 1998 година
- Федерален Устав на Швајцарската Конфедерација
- Федерален закон за националните јазици и разбирање помеѓу јазичните заедници, во сила од 01.01.2010
- Статистички годишник на Република Македонија 2013
- Annuaire statistique du canton de Fribourg, 47 edition, Service de la statistique Sstat, декември 2017
- Annuario statistico ticinese 2017, 78ma annata, Ufficio di statistica, 2017

Литература

- Јован Близнаковски, *Локални јазични политики за мнозинските заедници, можности за поефективна имплементација*, Институт за демократија Социетас Цивилис-Скопје, Април 2014
- Giglielmo Ferrero, *Il Congresso di Vienna 1814-1815, Talleyrand e la ricostruzione d'Europa*, Vol.II, Casa editrice Corbaccio, Milano, 1999
- Amelie de Flaugergeus, *Politiche e credenze religiose e spirituali in Svizzera, Primi risultati dell'indagine sulla lingua, la religione e la cultura 2014*, Ufficio federale di statistica (UST), 2016
- Amelie de Flaugergeus, *Pratiche linguistiche in Svizzera, Primi risultati dell'indagine sulla lingua, la religione e la cultura 2014*, Dipartimento dell'Ufficio federale di statistica, 2016
- Миодраг Митиќ, *Националне мањине, права припадника мањине и заштита територијалног интегритета државе*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998
- Georges Ludi, Iwar Warlen, *Censimento federale della popolazione 2000, Paesaggio linguistico in Svizzera*, Ufficio federale di statistica, Neuchatel, april 2005
- Andre Vieusseux, *The history of Switzerland; from the irruption of the barbarians to the present time, Society for the diffusion of useful knowledge*, London, 1840

Светомир Шкарик, Споредбено и македонско уставно право, Матица, Скопје,
2004

Светомир Шкарик, Уставно право на СФРЈ, прва книга, Македонска книга,
Скопје, 1986

Електронски извори

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/7199AF77C28E4E0395A947EE0F996E00.pdf>

<http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19930146/index.html#fn2>

<https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20042129/index.html>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19070006/index.html>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20032486/index.html#a9>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20012210/index.htm>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/19995395/index.html#a74>

<https://www.admin.ch/opc/it/classified-compilation/20062545/index.html>

<https://www.parlament.ch/en/%C3%BCber-das-parlament/how-does-the-swiss-parliament-work/Rules-governing-parliamentary-procedures/federal-constitution/federal-constitution-1848>

<https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/federal-charter-of-1291.html>

<https://www.bfs.admin.ch/bfs/it/home/statistiche/popolazione/rilevazioni/esrk.asset.detail.350459.html>

<https://www.bfs.admin.ch/bfs/it/home/statistiche/popolazione/rilevazioni/esrk.asset.detail.1000181.html>

<https://www.bfs.admin.ch/bfsstatic/dam/assets/342038/master>

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>

<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/foederalismus.html>

<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht.html>

<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/direkte-demokratie.html>

<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/kantone.html>

<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/kantone.html>

<http://www.be.ch/portal/fr/behoerden/gemeinden.html>

<https://www.vs.ch/web/acf/tableau>

<https://www.gr.ch/IT/Seiten/welcome.aspx>

http://www.fr.ch/sstat/files/pdf96/annuaire_internet_2018.pdf

https://www3.ti.ch/DFE/DR/USTAT/allegati/volume/131821annuario_2017_20170313.pdf

<http://komz.mk/uploads/ljp-nemnozinski-zaednici-mkd.pdf>

<http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf>
<https://books.google.mw/books?id=ZCGRCUXKvGcC&printsec=frontcover&hl=it#v=onepage&q&f=false>